

BIJ DE TUITLAMP.

Indien Gerard Dou geleefd had in de twintigste eeuw in plaats van in de zeventiende, dan was hij nooit de schilder geworden, die hij geweest is. Gerard Dou is immers de schilder van het lamplicht, en welk verschil is er tusschen zijn lamplicht en het onze. Zie eens zijn Avondschoon in het Rijksmuseum te Amsterdam, of zie zijn Oude Vrouw met Kinderen in de Pinakothek te München, waarvan we hiernaast een reproductie geven, die wel wat licht uitgevallen is. Ja, ge bewondert den schilder, die het licht op alle rimpels en alle plooiën zoo wist weer te geven, maar ge verbaast u tevens over een verlichting, die zich slechts uitstrekte — en hoe dan nog — over de naaste omgeving, maar die de verdere kringen in het halfduister liet of niet eens bereikte.

Een tuitlamp is tegenwoordig een modeartikel in deftige huizen, gelijk de Friese stoeltjesklok, het spinnewiel en de knopstoelen, en alle willen den indruk geven, dat ze zeer oud zijn. Toch hebben deze vier het heel spoedig gebracht tot opneming in de rubriek antikiteiten; zóó overoud zijn ze niet. Knopstoelen zijn waarschijnlijk hier en daar te plattenlande nog wel in gebruik; de stoeltjesklok wees in mijn ouderlijke woning den tijd aan — ik zie nog den ver uitslaanden slinger, gelijk ik mijn tante me nog best kan voorstellen aan het spinnewiel met den knijpbril — tegenwoordig zegt men lorgnet — op het puntje van den neus. En de tuitlamp? Het is nu ongeveer een halve eeuw geleden, dat de petroleum bij ons op het dorp kwam; voor dien tijd brandde bij de meer gegoeden de patentlamp en bij de kleine luiden de tuitlamp.

In de tuitlamp van Gerard Dou heeft waarschijnlijk walvischtraan gebrand; dat was de lichtgevende olie in die dagen, en daarom deed men zoo druk aan de walvischjacht. Aanzienlijken gebruikten wel kaarsen, en in Zuidelijker landen deed de olijfolie dienst, maar hier was het, gelijk nu nog bij de Eskimo's, de walvischtraan. In den loop der achttiende eeuw is daarvoor de koolzaadolie, de raapolie, in plaats gekomen, en in verfijnden toestand heette die patentolie. Het lampegglas, een vinding van ongeveer 1800, gaf een groote verbetering in de lichtsterkte, maar de daglooner gebruikte nog in het midden der negentiende eeuw de tuitlamp, en zelfs nog later zag men ze dikwijls in keuken en schuur.

De tuitlamp heeft een kegelvormigen voet, aan de achterzijde afgeplat, voorts een dunnen steel en dan een cilindervormig bakje met van boven open tuit, waarin de oliehouder stond, eveneens met tuit. Door die tuit stak een pit van gedraaide katoenen draden. Was die pit verkoold en dreigde de lamp uit te gaan, dan werd de pit gesnoten met een snuiter, een soort tangetje; een haarspeld deed ook wel dienst. Dat snuiten was het afnemen van het verkoold deel en het uittrekken van het overige, wat met verstand geschieden moest, want trok men te ver, dan walmde de lamp.

't Was een gebrekkige verlichting. De vlam was maar klein en wapperde heen en weer bij het minste tochtje. En dan was het licht donkergeel van kleur, wat ook de lichtsterkte niet verhoogde. Zoo'n lamp verlichtte volstrekt niet het geheele vertrek, ook al was het maar klein. Ik zie het nog: de huismoeder moet haar breikous eens even nazien, en houdt hem bij de lamp; de huisvader legt zijn Bijbel of zijn Van Alphen of Cats bijna onder de lamp om te kunnen lezen. En de kinderen? Die zitten rondom het turfvuur en genieten evenveel licht van de vlammen als van de lamp. Wat er verder in het vertrek te zien zou zijn, is niet nauwkeurig te onderscheiden.

Neen, dan zijn we in een halve eeuw met de verlichting,

in letterlijken zin bedoeld, veel vooruitgegaan. We draaien even den knop om van de electriche verlichting, en onze kamer is verlicht tot in de verste hoeken, of als we nog zoo ouderwetsch zijn, gas te gebruiken, dan vertellen we, dat ons licht minstens even goed is. We kennen geen halfduister meer, en de nacht heeft voor ons zijn betekenis verloren.

En toch! Wacht, zegt de lezer, nu krijgen we de lofrede op den goeden ouden tijd. Neen, lezer, 'k heb volstrekt geen lust, om bij de tuitlamp te schrijven; ik doe het liever, gelijk in dezen zomer kan, bij daglicht, en als de winter komt, bij ons moderne kunstlicht. Maar ik heb een aansporing voor u, om te gebruiken, wat het nieuwe kunstlicht ons dreigt te ontnemen: de schemering.

Er was iets aangenaams in dat gebrekkige licht van den ouden tijd, iets gezelligs, iets poëtisch, iets voor het gemoed, dat we tegenwoordig missen. En tegelijk iets voor het behoud van de oogen. Er loopen tegenwoordig veel meer menschen met brillen dan toen, niet omdat ons kunstlicht niet goed, maar omdat het te goed is. In vroeger tijd gebruikte men zijn oogen bijna niet bij kunstlicht; ze hadden rust. Thans kunnen we even goed bij avond als bij dag werken, en daarom gebruiken we onze oogen te veel uren achtereen. Ze krijgen geen rust genoeg.

Maar dat is niet het ergste. We hebben iets verloren, dat niet door een bril te verhelpen is: de gemoedelijkheid van den avond. We weten niet meer, wat rusten is. Zoodra de avond valt, steken we het licht aan; de eene neemt zijn boek, de ander de courant, de derde het handwerkje, de kinderen zitten hun lessen te leeren of maken hun huiswerk, er wordt gewerkt tot slapenstijd. En waar ieder zijn eigen werk doet, is de gezelligheid niet te vinden.

Dát was vroeger anders. Wanneer de zon ons verlaten had, en de schemering kwam, dan zaten we om den haard. Daar was geen doode kachel, of nog dooder centrale verwarming, maar daar brandde een turfvuur of een vuur van houtblokken, geheel open onder den wijden schoorsteen. We keken in de vlammen, we maakten van hun grillige vormen allerlei fantastische beelden, en we vermaakten ons met het spel van de schaduwen op den zolder en de wanden. We gaven raadsels op en vertelden verhalen, verzen werden voorgedragen, waarvan ieder wel een voorraad van buiten kende. Er werden appels of aardappelen gebraden boven gloeiende kolen, of broodkorsten geroosterd, versnaperingen, die geen geld kostten en altijd welkom waren. En werd eindelijk de tuitlamp aangestoken om den maaltijd te verlichten, dan volgde de lectuur van een voorlezer, naar wien allen luisterden. 'k Heb nog na zoo veel jaren de aangename herinnering aan die avonden, die het ouderhuis zoo geheel tot een tehuis maakten. De zomer kon ons dat niet geven, de winter deed het met zijn haardvuur en zijn gebrekkig licht.

En nu wensch ik dat licht niet terug, en in het gemis van het haardvuur hebben we ons geschikt — de kachel heeft ook zijn voordeelen, al maken we met onze gashaarden toch gaarne het turf- en houtvuur eenigszins na. Maar ik betreur het gemis van het halfduister, dat rust gaf aan de oogen en aan het gemoed, en dat het huisgezin samenbond.

En daarom houd ik nog altijd van de schemering. De lamp mòet niet aan, zoodra men niet meer lezen kan. Leg het boek en het handwerk eens weg. Neem het schemerend eens als rustuur. Zit dan bij het roode of witte licht van den avondhemel; zie de sterren voor den dag komen, laat een theelichtje of een schemerlamp — opvolgster van de tuitlamp — een gebrekkig licht geven, en doe dan als wij deden bij haardvuur en tuitlamp: oefen u in gezelligheid. Daarna kunt ge, als het winterdag is, desnoods wel weer gaan werken; in deze lange, en opzettelijk nog langer gemaakte dagen, is dat in het geheel niet noodig en kunnen we schemeren tot bedtijd toe. Werkelijk, lezer, leer weer schemeren, en ge zult zien, welk een rijkdom de schemering geeft aan het gemoed.

A. L.

